

De geur van krijt

Schoolgebouwen in Zoetermeer

De geur van krijt

Schoolgebouwen in Zoetermeer

Ronald Grootveld

Botine Koopmans

Peter van Rooijen

Zoetermeer 1997

Colofon

Uitgave

Historisch genootschap Oud Soetermeer
Gemeente Zoetermeer, Afdeling Cultuur en onderwijs

Vormgeving

Bouke Tuinstra

Foto's

Botine Koopmans
Historisch genootschap Oud Soetermeer

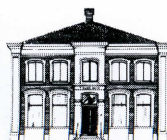
Technische gegevens

papier: 115 grams mc
lettertype: New Century Schoolbook, ShelleyVolante
druk: Ridderprint Offsetdrukkerij BV, Ridderkerk

De geur van krijt: schoolgebouwen in Zoetermeer / Ronald
Grootveld, Botine Koopmans, Peter van Rooijen. - Zoetermeer:
Historisch genootschap Oud Soetermeer, Gemeente Zoetermeer,
afdeling Cultuur en Onderwijs, 1997

gemeente
Zoetermeer

Historisch Genootschap
Oud Soetermeer

Inhoud

De school als monument	7
De lagere school toen	15
De school leeft	23
Gebruikte bronnen en literatuur	28

De school als monument

Botine Koopmans

De oude schoolgebouwen met hun lange gangen, hoge klaslokalen, matglazen ruitjes, schoolplaten, hun geur van schriftjes, potloden en krijtstof, generaties zijn ermee opgegroeid. De school van nu ziet er anders uit en ruikt ook anders, zo blijkt uit het verhaal 'De school leeft' van Peter van Rooijen.

Dit verhaal gaat over de schoolgebouwen uit de tijd toen Zoetermeer nog een klein dorp was.

Met de onderwijswetten van 1801, 1803 en 1806 werd het klassikale onderwijs ingevoerd. Dit systeem verving het hoofdelijke onderwijs, waarbij iedere leerling individueel les kreeg bij de kathedre van de onderwijzer. De rest maakte op eigen houtje de lessen, en blijkens afbeeldingen van schoolinterieurs uit de zestiende en zeventiende eeuw was veelal een grote wanorde het gevolg.

Aan de gebouwen waarin onderwijs werd gegeven, stelde men voor 1800 nauwelijks eisen, toen 'tot berging van de schooljeugd alleen voor elk ander doel onbruikbare gebouwen of woonhuizen gebruikt werden'. Maar met de invoering van een nieuw onderwijssysteem werd het noodzakelijk om aparte schoolgebouwen op te richten. Van het begin af aan werd veel nadruk gelegd op voldoende licht, lucht en ruimte. Toch duurde het ondanks alle vernieuwende ideeën nog wel even voordat de schoolgebouwen daadwerkelijk verbeterden: geregeld typeerden schoolopzieners ze als schapen- en varkenshokken.

Vanaf 1850 ontwikkelde zich de 'gang'school, voor velen uitgegroeid tot het beeld van een school; een reeks lokalen langs een lange gang en in de lokalen de banken in het gelid voor het schoolbord. Dit type had de overhand tot de tweede wereldoorlog, daarna veranderde onder invloed van nieuwe onderwijssystemen (Montessori, Dalton, Jenaplan) ook de architectuur van de scholen. In plaats van 'gang'scholen kwamen er 'hal'scholen. Bij dit type zijn de lokalen rond een centrale ruimte gegroepeerd.

De schoolgebouwen die nu in Zoetermeer tijdens de Open Monumentendag centraal staan, zijn ouderwetse gangscholen. Ze zijn niet allemaal open voor bezoek, maar ook van buiten zijn ze de moeite waard. Twee van de scholen zijn officieel als monument geregistreerd, de school achter Dorpsstraat 33 en de kleuterschool aan Dorpsstraat 35.

Het oudste bestaande schoolgebouw in Zoetermeer is de voormalige katholieke meisjesschool achter Dorpsstraat 33 uit 1875, nu in gebruik als tafeltennishal. Het schoolinterieur is verdwenen, maar in de muur kunt u een paar gevelstenen vinden die aan de school herinneren. De school is gebouwd door Jacobus Salters.

Ernaast staat Het Kwetternest, een katholieke bewaarschool uit 1928 die gebouwd is door de firma Bik en Breeveld uit Leiden. Het is een laag gebouwtje met een breed uitstekend dak, in de stijl van de Nieuwe Haagse School.

Bewaarschool is een oude term voor kleuterschool. Na de tweede wereldoorlog werd het woord kleuterschool gebruikt, toen het accent minder op het 'bewaren' van de kinderen kwam te liggen dan op het leren. Het Kwetternest doet nu dienst als opslag voor boekhandel Ribberink.

Op het schoolplein naast de voormalige meisjesschool ziet u een fraaie boom. Dat was de verzamelplek voor de meisjes om lekker te kletsen. Als de oudleerlingen van de school elkaar nu ontmoeten, gaan ze als vanouds onder de boom staan om bij te praten.

Aan het Nicolaasplein is de Nicolaasschool te vinden, een groot schoolgebouw voor katholiek lager onderwijs. De school werd in 1951 gebouwd naar ontwerp van architect C.M. van Moorsel uit Rijswijk door aannemer G. Kuijpers uit Hoogwoud.

Zowel de jongensschool die aan Dorpsstraat 14 was gehuisvest, als de hierboven beschreven meisjesschool voldeden niet meer aan de eisen. Voor beide scholen was al een noodlokaaltje in gebruik genomen, en het huishoudelijk onderwijs voor meisjes werd in een gang gegeven.

Aanvankelijk zou aan het Nicolaasplein alleen een meisjesschool worden gebouwd, maar al tijdens de bouw werd besloten de school uit te breiden met een verdieping voor de jongensschool. Beide scholen bestonden uit 6 lokalen, die aan een lange gang lagen. Ieder lokaal is van buiten gemakkelijk herkenbaar aan de hoge ramen: per bouwlaag drie stuks aan weerszijden van het middendeel met de ingang. Als u naar boven kijkt, ziet u dat het middendeel een speelse beëindiging van golvend metselwerk heeft gekregen.

De voormalige lagere school biedt nu onderdak aan de Volksuniversiteit, het Zoetermeers Muziek Kollektief, Bureau Halt, Stichting Welzijn Doven en Comité Mensen in de Minima.

Een eind verderop in de Dorpsstraat, op nr. 99, staat De Keerkring, gebouwd in opdracht van de 'Vereeniging der Christelijke School te Zegwaart-Zoetermeer' voor het lager onderwijs. Hier kunt u naar binnen en het typische schoolinterieur met de lokalen en de lange gang met tegeltjes bekijken.

Het bestek van architect J. Dekker uit Hazerswoude vermeldt de bouw van een school met zeven leslokalen, gangen waarin vier blokken van drie wc's, ieder blok lozend op een beerput, een kamer voor het hoofd, een bergplaats voor de leermiddelen, een brandstoffenbergplaats en een speelplaats met afsluithek aan de Dorpsstraat. De school was op 1 juli 1931 klaar en werd op 2 september feestelijk geopend.

Architect Dekker is geen onbekende in Zoetermeer. Hij werd in 1925 benoemd tot opzichter der gemeentewerken en heeft diverse gebouwen, waaronder een aantal woonhuizen aan de Stationsstraat, op zijn naam staan.

Schuin tegenover De Keerkring staat, een eindje terug van de Dorpsstraat aan een plein, de openbare lagere school, die nu als Muziekschool in gebruik is (nr. 114). De school is open voor een bezoekje. In de hal hangt een plaquette waarop u kunt lezen dat architect A.A. Goldberg de school in 1924 heeft gebouwd. Goldberg was toentertijd opzichter van

gemeentewerken. Het oorspronkelijke interieur is gewijzigd, maar in het trappenhuis met de granieten treden, de smeedijzeren leuningen en de okergele tegeltjes is de sfeer van toen nog bewaard.

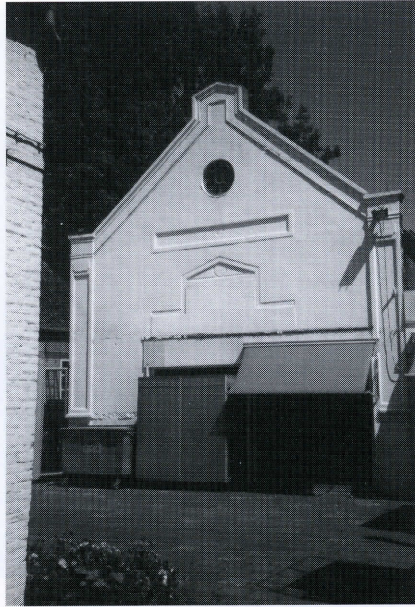
De school was bedoeld als gemeenschappelijke school voor de beide gemeenten Zoetermeer en Zegwaart. De gemeenteraad van Zoetermeer is hiertegen nog in beroep gegaan, omdat zij van mening was dat Zoetermeer zeer goed in staat was een eigen openbare school te stichten en te onderhouden.

Ook was voorzien in een woning voor het hoofd van de school, die links van het plein aan de Dorpsstraat zou komen. Architect J. Dekker, de opvolger van Goldberg bij gemeentewerken, had hiervoor in 1928 een ontwerp gemaakt. De bouw ging niet door, omdat de Inspecteur

van het Lager Onderwijs het niet gewenst vond dat de woning zoveel ruimte van de toch al krappe speelplaats in beslag zou nemen.

Een beetje verstoppt achter Dorpsstraat 144, vindt u de volgende school, de Christelijke school uit 1901, gebouwd door architect Jan van Os. Deze school was de voorganger van De Keerkring. In de langwerpige nis onder het roosvenster stond oorspronkelijk 'Christelijke school' vermeld. Van het mooie gepleisterde geveltje is alleen de bovenste helft nog origineel. Het venster op de begane grond is vervangen door de etalage van de meubelzaak die nu in de school gevestigd is.

Voor de laatste drie scholen gaat u aan het eind van de Dorpsstraat rechtsaf via de Schoolstraat naar de Meidoornlaan.

Aan de Meidoornlaan 4 ziet u als eerste de lagere landbouwhuishoudschool De Dobbe. Op verzoek van de Hollandsche Maatschappij van Landbouw te Den Haag werd in 1954 vergunning verleend voor de bouw van een landbouwhuishoudschool met fietsenbergplaats en kippenhok (voor 20 kippen). Het ontwerp is van de architecten Jan Dekker uit Hazerswoude en Piet van der Sterre uit Leiderdorp in de stijl van de Delftse School. Piet van der Sterre heeft later onder meer Hofstede Meerzigt en de Oude Kerk gerestaureerd.

De plattegrond van De Dobbe is iets bijzonders; niet een reeks lokalen aan een lange gang, maar een zeester met drie armen. Centraal is de ruime hal met mooie rode en zwarte tegeltjes op de vloer. Hier ziet u op de muur tegenover de ingang een schildering van B. Midderigh-Bokhorst in de typische stijl van de jaren vijftig. Op de hal komen via een boog van schoon metselwerk de gangen uit. De leerlingen kregen naast algemene vorming, les in naaien, koken en strijken. Men had behalve de leslokalen de beschikking over een eetkamer, een droogkamer, een paskamer en een provisiekamer. In 1958 verzocht de Mater Amibilisschool, een modern opvoedingsinstituut dat aanvullend onderwijs voor jonge meisjes verzorgde, om lesruimte in De Dobbe. De argumentatie om voor een school in

Zoetermeer te kiezen was op zijn minst curieus: het intellectuele peil in Zoetermeer was laag, er waren gedwongen huwelijken en er was sprake van toenemend alcoholgebruik. Hoewel de gemeenteraad woedend was dat er zo over Zoetermeer werd gesproken, willigde men het verzoek in.

Nu is in deze school BodyCheck gevestigd, een trainings- en fysiotherapiecentrum.

Vlak naast De Dobbe, aan Meidoornlaan 2, staat de lagere landbouwschool die in dezelfde tijd door dezelfde architecten werd gebouwd. De opening vond op 4 augustus 1955 plaats.

Hier werd technisch onderwijs aan jongens gegeven. De school bevatte drie leslokalen, een leermiddelenlaboratorium, een kamer voor het hoofd, een garderobe en toiletruimte met vier wc's. Er is géén gang.

De school is gekraakt en dient als woning.

De lagere school toen

Ronald Grootveld

Eeuwenlang was onderwijs aan kinderen een aangelegenheid van de kerk. Al in de middeleeuwen had bijna elke parochie een eigen school, waar de meest elementaire zaken zoals lezen, schrijven en rekenen werden onderwezen. Aanvankelijk alleen aan jongens, want meisjes hoefden niets te leren. Klooster- en priesterscholen leidden op tot kerkelijke ambten en een echt vak leerde je door ervaring op te doen bij een vakman. Leerplicht bestond al helemaal niet en alleen burgers die het nodig vonden dat hun kinderen een beetje vooruit kwamen in de maatschappij, vooral kooplieden en ambtenaren, stuurden hun kroost naar school. In de steden kon je over het algemeen ook hoger onderwijs volgen en vanaf het einde van de 16e eeuw zelfs een universitaire studie. Op het platteland beschikten de dorpen veelal over één schoolmeester, die jongens en meisjes tegelijk les gaf. Alle kinderen zaten bij elkaar in één lokaal en werden afzonderlijk overhoord door de meester. Als de groep erg groot was, had hij wel eens hulp van één of meer ondermeesters. In Zoetermeer kon tot na de tweede wereldoorlog op een enkele uitzondering na slechts lager onderwijs worden genoten. Voor vervolg- of vakonderwijs moesten de kinderen op de fiets naar de omliggende plaatsen. Ook was er lange tijd maar één school: een niet al te groot gebouw aan de Dorpsstraat schuin tegenover de Oude Kerk. Eén keer wordt een 'Latijnse schoolmeester' vermeld, een zekere Dirck Swaen, oud-predikant, die in 1622 een vorm van voortgezet onderwijs gaf aan acht leerlingen in een pand aan de Dorpsstraat. De eerste vermelding van een (lagere school-) meester dateert uit 1585: Bastiaen Willemszoon onderwees toen de jeugd. Het schoolgebouw, waar de onderwijzerswoning vóór stond, werd in 1611 vernieuwd. De nu onleesbare gevelsteen uit die tijd bevindt zich nog steeds in de voorgevel van Dorpsstraat 70. De school was eigendom van de kerk en de meester was als voorzanger en voorlezer verbonden aan de kerkelijke gemeente. In die tijd bezat de dorpskerk nog geen orgel, dus de te zingen psalmen moesten eerst worden voorgedaan. De inkomsten van de onderwijzer bestonden uit een bijdrage van de beide dorpen Zoetermeer en Zegwaart — het

Versiering van de christelijke school bij het 50-jarig bestaan in 1911.

was een gemeenschappelijke school — , uit lesgeld en uit zijn kerkelijke inkomsten. De overheidsbijdrage bleef ruim tweehonderd jaar op hetzelfde bedrag staan. Het is dus niet verwonderlijk dat de meester in de 18e en 19e eeuw tegelijk koster, doodgraver en klokkenluider was, om zijn inkomsten een beetje op peil te houden. Ook werd hij vanwege zijn vaak fraaie handschrift wel ingeschakeld voor het schilderen van gedenkorden of, zoals in 1709, voor het penselen van de naam Zegwaard op de plaatselijke brandspuit. Vanwege het feit dat de lesgelden rechtstreeks aan de onderwijzer werden afgedragen, zorgde deze er wel voor dat zijn leerlingen naar school kwamen.

In 1810 werd echter verzucht dat met name de kinderen uit de 'behoefte klasse' 's zomers vaak thuis werden gehouden omdat ze met arbeid op het land meer verdienden dan de beschaving die ze eventueel op school zouden kunnen opsteken. De schoolmeester verklaarde in 1799 dat hij vier leerlingen had voor drie stuivers per week, 56 leerlingen voor twee stuivers en twintig leerlingen voor 1 stuiver per week. Arme kinderen werden voor niets onderwezen en de allerkleinsten konden soms naar een bewaarschooltje. Kleuteronderwijs bestond nog niet en dit waren dan ook meer bewaarplaatsen dan onderwijsinstellingen. In 1742 had de weduwe van Arie Verhoog in de Dorpsstraat een kinderschooltje. Zij had vanwege haar hoge ouderdom hulp van een nicht. Aan het begin van de Zegwaardseweg hield de vrouw van Jan Breugom, een 'vissertje', eveneens een kinderschooltje.

De schoolmeesters bleven vaak hun leven lang aan dezelfde school verbonden. Dertig jaar in hetzelfde dorp was heel gewoon maar de kroon spanden Adrianus Muijden en zijn zoon Pieter die hier tussen 1731 en 1829 respectievelijk 46 en 51 jaar lang les gaven aan gemiddeld 100 tot 150 leerlingen. Zij beschikten wel over een ondermeester, die door henzelf betaald moest worden. Pieter Muijden is

vast lange tijd ondermeester bij zijn vader geweest. Hij maakte de scheiding tussen kerk en staat mee, die hier onder invloed van de Franse revolutie in 1798 plaatsvond. Onderwijs was voortaan een overheidszaak en de Onderwijswetten volgen elkaar in snel tempo op: 1801, 1803 en tenslotte de wet van 1806 die beoogde de kinderen op te leiden tot 'christelijke en maatschappelijke deugden' via klassikaal onderwijs. Toen de schoolopziener (inspecteur) in 1838 in Zoetermeer langskwam, trof hij daar een groot en 'wel ingerigt' lokaal aan, voorzien van 18 schrijftafels en 18 kleinere tafels. Ook waren een letterbord, drie schrijfborden en een muziekbord aanwezig, alsmede negen 'leestafels van Prinsen' en een stel maten en gewichten. De opziener was over alles 'ten hoogste tevreden' en vooral over het driestemmig zingen van de kinderen. De gemeenten Zoetermeer en Zegwaart hadden de school in 1829 van de kerk overgenomen, omdat die de noodzakelijke verbouwkosten niet kon opbrengen. De armenkinderen werden als vanouds gratis onderwezen maar de gemeente Zegwaart maakte daar misbruik van door de onderwijzer te verplichten bijna alle kinderen uit die gemeente gratis te onderwijzen onder het voorwendsel dat hun ouders

Leerlingen in de oude openbare school, 1923.

in 'min of meer behoeftigen staat verkeerem'. De meester had daardoor slechts een sober inkomen. In de loop van de vorige eeuw werd het gemeentesalaris langzaam opgetrokken maar nog in 1860 dreigde een hulponderwijzer met ontslag als hij geen 50 gulden verhoging per jaar kreeg. De brutale meester werd ontslagen maar toen er geen sollicitanten kwamen opdagen, koos de gemeenteraad eieren voor haar geld en bood alsnog salarisverhoging aan. Nu wilde de man uit trots niet meer terugkomen maar de hogere inkomsten zorgden voor een spoedige vacaturevervulling door een ander. In 1878 werd een onderwijzeres voor nuttige handwerken aange-steld en in 1883 werd de school vergroot van twee naar drie lokalen. De klassen lagen achter elkaar en waren door een overdekte gang naast het langgerekte gebouw te bereiken. Ook kwamen er in dat jaar zes privaatjes voor de kinderen, die tot die tijd hun behoefte allemaal op hetzelfde toilet achterin de woning van de hoofdonderwijzer hadden moeten doen. De lokalen werden verwarmd door kolenkachels en tot na 1861 verlicht door kaarsen. Aan de wand waren inmiddels landkaarten van Nederland, Europa en de wereld verschenen.

In die tijd kwam ook in Zoetermeer de schoolstrijd op gang. Vanaf de eerste onderwijswet werd slechts het openbaar onderwijs gesubsidieerd door de overheid en het oprichten van particuliere scholen werd ernstig bemoeilijkt. De wet van 1857 stond het stichten van bijzondere scholen toe, maar zonder overheidssteun. De godsdienstlessen op de openbare school waren langzamerhand naar de achtergrond verdrongen omdat de overheid deze onderrichting niet langer tot haar taak rekende. De bijbellessen werden dus voor hen die daarvoor opgegeven waren, buiten de schooluren gegeven. In Zoetermeer leidde dit in 1860 tot de oprichting van de Vereeniging der christelijke school, die een lagere school oprichtte waar het onderwijs 'doortrokken is van en gegrond (is) op Jezus Christus'. De plaatselijke dominee meende weliswaar goed godsdienstonderwijs te geven en wilde zijn lessen zelfs uitbreiden maar de heren oprichters zetten hun zin door. De predikant was te vrijzinnig naar hun idee en een aparte school had de voorkeur. Aan de Dorpsstraat 144 werd een pand gekocht en ingericht als school voor de eerste 26 leerlingen. Bij de herbouw van het gebouw in 1901 was het aantal leerlingen inmiddels de 200 gepasseerd.

De overheidssubsidie, die vanaf 1889 mondjesmaat werd toege-staan, betekende nog geen gelijkstelling voor het openbaar en bijzonder onderwijs maar bood wel meer mogelijkheden voor de oprichting van scholen. De katholieke meisjes in Zoetermeer werden

Rooms-Katholieke jongetjes met de meesters Hitters en Van Dijk.

vanaf 1858 enigszins onderricht door de nonnen uit het klooster Oudenbosch, die aan de Dorpsstraat 33 het Gesticht Sint Nicolaaszorg bestierden. Met de nieuwe subsidieregeling in het achterhoofd vond de pastoor het nodig ook een katholieke jongensschool te stichten en aldus geschiedde aan de Dorpsstraat 14 in 1891. Een afzonderlijke katholieke bewaarschool kwam tot stand in 1928 in het gebouwtje Dorpsstraat 35. Plannen vanuit de hervormde kerkeraad om nog een christelijke school op te richten sneuvelden in de jaren dertig door geldgebrek, gebrek aan doorzettingsvermogen en vele praktische bezwaren. De hervormden wilden graag een eigen school omdat de bestaande christelijke school naar hun mening te veel gereformeerd van aard zou zijn. Een overheidsverbod op scholenbouw maakte in 1940 een einde aan de plannen. Wel kwam in 1936 een zelfstandige christelijke bewaarschool tot stand. De overheid versterkte in de 19e eeuw haar greep op het onderwijs, hetgeen resulteerde in vele voorschriften voor roosters, leerplannen en wat dies meer zij en in 1900 in de leerplichtwet, die aanvankelijk een schooltijd van zes jaar voorschreef. In die tijd werd in Zoetermeer op de openbare school door de week les gegeven van 9.00-12.00 uur en van 13.30-16.00 uur. 's Winters stopten de lessen om half vier. Zaterdagochtend was bestemd voor de nuttige handwerken. De

vacanties waren op nieuwjaarsdag, rond Pasen, de Pinksterweek, de Kerstweek en de week in augustus, waarin de plaatselijke paardenmarkt werd gehouden. In het leerplan zat een duidelijke opbouw: aardrijkskunde werd bijvoorbeeld al vanaf de eerste klas gegeven, maar omvatte dan alleen Zoetermeer en omgeving. In klas 3 kwam Nederland aan bod en pas in de zesde klas verscheen de wereldkaart in beeld. Evenzo met 'natuurkunde': klas 2 werd bezig gehouden met boerderij- en andere huisdieren, in de derde kwamen het planten- en dierenrijk aan de orde en vanaf de vijfde verschijnselen als licht en zwaartekracht.

In 1939 zag het rooster er iets anders uit, meer zoals de meesten van ons nog hebben meegemaakt: dagelijks van 9.00-12.00 uur en van 13.30-15.30 en de eerste en tweede klas behalve op vrijdag 's ochtends een uurtje minder. Aardrijkskunde en geschiedenis kwamen pas in de hogere klassen aan bod maar wel had overal de lichamelijke opvoeding zijn intrede gedaan: maar liefst drie kwartier per week! De bovenmeester noteerde nauwkeurig op het rooster dat de jongens cijferen hadden als de meisjes nuttig handwerkten. Het alternatief voor de niet-verplichte godsdienstlessen was lezen. De vakantie was uitgebreid naar de hele maand augustus en naar de — door alle kinderen als onverwacht extraatje beschouwde — 'dag der inspectievergaderingen'. Het interieur van de school is ook zeer herkenbaar: de leesplank van Hoogeveen (Aap, Noot, Mies), leesboekjes Pim en Mien, wandplaten, tijdtafels, krijt, penhouders en griffels, leien, inktpotten, platen 'voor beloning' en de onvermijdelijke 'ezels' voor domme leerlingen. De openbare school was overigens inmiddels verhuisd naar een nieuw gebouw aan de Dorpsstraat 112, de huidige muziekschool, dat in 1924 werd geopend. Enkele jaren later, in 1931, verhuisden de christelijke leerlingen van nummer 144 naar hun gloednieuwe schoolgebouw op nummer 99, de huidige 'Keerkring'.

Na de tweede wereldoorlog nam de bevolking en dus het aantal scholen snel toe. In 1951 openden zowel de christelijke school (later: Prins Bernhardschool) aan de 5-Meistraat als de katholieke jongens- en meisjesschool aan het huidige Nicolaasplein hun deuren. Het gemeenteonderwijs groeide mee en ook het landbouw- en huishoudonderwijs kreeg vaste voet aan de grond met scholen aan de Meidoornlaan in 1955. Hetzelfde jaar was de wet op het kleuteronderwijs aangenomen, waarmee deze vorm van educatie geformaliseerd werd. Na de oplevering van de eerste nieuwbouwwijk Palenstein onstonden jaarlijks nieuwe scholen. De drie schoolbesturen bouwden hun openbare, christelijke en katholieke scholen.

In de naamgeving klinkt de identiteit door: de gemeente hield het in de jaren zeventig bij Sloep, Driemaster, Brulboei, Ducdalf en Kajuit en vernoemde twee scholen naar oud-hoofdonderwijzers: meester Verwers (Zoetermeers oudste school) en meester Baylé. De katholieken vernoemden de heiligen Nicolaas, Paulus en Petrus en hun kleuters brachten ze onder in het Kwetternest, Hummelhof, Meerkoet en Woelwaters. Het christelijke schoolbestuur vernoemde de leden van het Koninklijk Huis, dat gelukkig juist in de zeventiger jaren met vele prinsen toenam.

De verschillen in leeftijdsopbouw in de wijken van Zoetermeer zorgden in de afgelopen jaren voor schoolverhuizingen, samenvoegingen, splitsingen en zelfs alweer sloop. Namen veranderden of werden opnieuw uitgedeeld en het onderwijs veranderde met de tijd mee, niet het minst door de regelgeving vanuit 'Zoetermeer'. Eén ding bleef echter hetzelfde: net als in de middeleeuwen moeten we nog steeds leren lezen, schrijven en rekenen.

Ansicht van de Dorpsstraat in Zegwaard (vóór 1923). Door het poortje links ging je naar de lagere school aan de Dorpsstraat 70.

De school leeft

Peter van Rooijen

Er zijn er heel wat gebouwd. Schoolgebouwen, bedoel ik.

In alle wijken van Zoetermeer zijn ze neergeveld; tussen huizen, in parkachtige omgevingen of in doodlopende straatjes. Burchten van kindervreugd, burchten van kinderleed en dat alles betaald van ons aller belastinggeld via de grootste collectant voor goede doelen die wij kennen: de overheid.

Ze zijn dus van ons, het zijn onze gebouwen, we hebben als het ware allemaal een aandeeltje in de BV 'Onderwijs'. Het dividend is het kind dat zich ontwikkelt tot een volwassen lid van onze maatschappij, soms met wat meer, soms met wat minder succes. Het gebeurt allemaal in onze gebouwen.

Reden genoeg om bij die gebouwen wat langer stil te staan. Vooral bij de wat jongere gebouwen, na de jaren veertig neergezet.

Worden dat monumenten? Zijn deze gebouwen de monumenten van straks?

Toen

Na 1945 kwam de periode van herstel. Bij de scholenbouw werd aanvankelijk teruggegrepen naar het model van de gangscholen. Het langgerekte schoolgebouw gaf door deze vorm rust in de school. De lokalen lagen aan zuid-oostkant van de gang zodat je optimaal kon profiteren van de zon en dat scheelde in de stookkosten. Een mooi voorbeeld van een gangschool is de Paulusschool aan de Paltelaan 3/3A en de Vijverburgh aan de Dr. J.W. Paltelaan 7. Gebouwd in de jaren zestig.

De gebouwen doen wat dorps aan en ze ademen de sfeer van rust en regelmaat uit.

Ze ademen want ze leven! Ga eens op een muurtje zitten bij één van deze gebouwen en doe even de ogen dicht. De wind ruist door de bomen en vaag, heel vaag hoor je kinderstemmen die de tafel van zeven opzeggen.

De monotone dreun: ..... twee keer zeven is veertien, drie keer zeven is eenentwintig, vier keer zeven is achtentwintig, vijf keer.....

Het klinkt als een gedicht, een gebed haast. Je wordt zelf weer kind, je zit ook in die klas. De meester tikt in die regelmaat van de tafel van zeven met zijn aanwijsstok mee. En na die rekenles is er schoolmelk. Met een potlood prik je een mooi rond gat in de capsule en daar plaats je het rietje in. De koele melk klokt door je keel naar binnen. Straks komt de juffrouw van de spaarbank en kun je met de twee stuivers, die je van huis mee hebt gekregen, twee spaarzegels kopen.

Je ruikt die school weer. Zo'n school ruikt fris, ze ruikt naar boenwas.

Je ruikt de inktpot met de kobaltblauwe inkt weer, de lucht van krijstof vrijkomend uit de bordenwisser bij het uitkloppen tegen de buitenmuur. Aan die muur zat een eikenhouten plankje, speciaal voor dat uitkloppen.

Tempus fugit; de tijd vliegt.

De Paulusschool aan de Dr. J.W. Paltelaan 3/3A.

Nu

Met het verstrijken van de jaren worden we 'wijzer'. We gaan anders bouwen.

De gang is er uit. Nee, niet uit het onderwijs. Daar komt de gang er pas goed in met alle vernieuwingen, andere en vooral meer regels van de overheid. Onderwijs wordt langzamerhand dichtgeregeld. We bouwen scholen rond een centrale ruimte.

Inwendig een centrale ruimte in de vorm van een aula. Het is bedoeld als gemeenschapsruimte. Je kunt er iets in vieren. Het begin van de week of juist het einde van de week. Een viering met bezinning, een viering met ontspanning. Je kunt er handenarbeid verrichten, het documentatiecentrum in plaatsen, overblijf organiseren en ouders op de hoogte houden van het wel en wee van de school en hun kinderen. De klaslokalen om de aula heen krijgen soms schuifwanden zodat je de lokalen bij de gemeenschapsruimte kunt trekken. Idealisme, vormgegeven in de hardware van het onderwijs. Maar de software kan het niet altijd bijbenen. De schuifwanden worden na enige tijd vervangen door vaste panelen. Het is anders zo gehorig.

De Vijverburgh aan de Dr. J.W. Paltelaan 7.

En denk eens aan de patio's. Klaslokalen met hun verbindingsgangen gerangschikt rond een patio. Eigenlijk een gangschool maar nu met begin en einde aan elkaar gebouwd. Als een slang die zijn eigen staart heeft gevonden en in de bek heeft genomen. De patio als natuurmonument binnen de school. Een grote, mooi bloeiende en lekker geurende schooltuin. Maar na een paar jaar staan de fietsen van leerkrachten, beducht voor de wraak van de leerlingen, veilig te roesten op de patio. De software kon het niet aan. De patio is dood. Deze scholen van de jaren tachtig-negentig ruiken toch anders. Je kan de lucht van inktpatronen voor de bubblejetprinter nu eenmaal niet vergelijken met de geur van kobaltblauwe inkt in de grote fles met de door een glaskogel afgesloten flessenhals. De scholen ruiken nu niet naar krijtstof maar naar stof van de vloerbedekking, die er om redenen van akoestiek in werd gelegd, en naar de stof van verduisteringsgordijnen die veel te lang al niet meer werden gereinigd. De schoolmelk zit in hygiënische kartonverpakkingen en als alternatief kan er voor jus d'orange worden gezorgd.

Een genormeerde bekostiging, sober, voor de school met een genormeerde grootte in vierkante meters, keurig afgebakend naar de diverse zuilen met ieder hun eigen normen. De boekhouders zijn tevreden.

Straks

Een nieuwe vorm van scholenbouw dient zich aan: de multifunctionele school.

Op 13 september 2066 lopen onze kleinkinderen er langs. Het is dan Open Monumentendag, de tachtigste alweer. Ze kijken met weemoed terug op hun schooltijd. Wat was het ouderwets gezellig in dat multifunctionele schoolgebouw, neergezet in de vorige eeuw nog, in 1999.

Naast kinderopvang voor de kleintjes had je er ook het huiskamerproject waarbij de tieners onder het genot van een colaatje hun huiswerk maakten en daarna gingen computerspelen of een beetje house luisteren. In het multifunctionele schoolgebouw zat tevens een politiepост, waar je de diefstal van je City-bike kon aangeven. Een etage hoger kon je je melden voor een goed gesprek met een

geestelijk leider van de gezamenlijke kerken en er was, apart, een kamertje voor de humanistisch vormingsleider. Echt oernederlands, maar openstaand voor iedereen.

De multiculturele jeugdsoos zat naast de gymzaal, was ondergronds gebouwd en werd druk bezocht. De geur van zweet vermengd met de zoetige lucht van een jointje.

Zulke scholen bouwen ze tegenwoordig niet meer.

Gebruikte bronnen en literatuur

- Gemeentearchief Leiden: Secretarie na 1574, inv.nr. 7542
Gemeentearchief Zoetermeer (GAZ): Plaatselijk bestuur Zegwaart, inv.nr. 208, 460
GAZ: Plaatselijk bestuur Zoetermeer, inv.nr. 388
GAZ: Gemeentebestuur Zegwaart 1813-1935, inv.nr. 410, 598, 898
GAZ: Gemeentebestuur Zoetermeer 1813-1939, inv.nr. 2, 3, 1076, 1418, 1419, 1422
GAZ: Gemeentebestuur 1940-1961, inv.nrs. 794, 796, 815, 816
- Boekholt, P.Th.F.M., *Onderwijsgeschiedenis (Cahiers voor lokale en regionale geschiedenis 6)*, Zutphen 1991
Boersma, Tjeerd en Ton Verstegen (red.), *Nederland naar school, twee eeuwen bouwen voor een veranderend onderwijs*, Rotterdam 1996.
Grootveld, Ronald en Botine Koopmans, *De Oude Kerk te Zoetermeer*, Zoetermeer 1987
Grootveld, Ronald en Botine Koopmans, *Historische straten in Zoetermeer: Dorpsstraat*, Zoetermeer 1993
Rijt, H. van, 1891-1991 100 jaar katholiek onderwijs in Zoetermeer / 1966-1991 25 jaar Stichting Katholiek Onderwijs Zoetermeer, Zoetermeer 1991
Spek, J. van der, 125 jaar protestants christelijk onderwijs in Zoetermeer 1861-1986, Zoetermeer 1986
'Zoetermeer' jg. 5 nr. 1, Zoetermeer 1971